

Małgorzata Korytkowska*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

**Szczególny przypadek realizacji cech struktury semantycznej
predykatu: pol. *rozmyślić się*
(na tle pol. *zrezygnować*, bułg. *откажа се*)**

1. Problem ustalania semantyczno-syntaktycznych cech struktury predykatów, co oznacza w stworzonym przez S. Karolaka modelu opisu składni przypisanie danemu predykatowi specyficznej dla niego ilości i rodzaju pozycji argumentowych, jest jednym z najtrudniejszych zagadnień tego typu opisu składniowego. Tak też został on określony przez autora *Składni* (por. Karolak 1984: 53). Reprezentację sensu danego wyrażenia predykatywnego poprzez jego dekompozycję na jednostki elementarne S. Karolak uważa za jedyną pewną procedurę adekwatnego ustalenia liczby pozycji argumentowych (por. Karolak 1984: 54). O obligatoryjnej obecności tak wyłonionych pozycji argumentowych świadczy fakt, że użycie danego wyrażenia predykatywnego z pominięciem takiego składnika poza kontekstem powoduje asemantyczność zdania lub zmienia jego sens. Test ten pozwala na odróżnienie składników należących do danej struktury predykatowo-argumentowej od składników dodanych. Obecność tych ostatnich świadczy o występowaniu zdaniowej struktury polipredykatywnej (Karolak 1984: 54, 56; Bogusławski 1974). Przypomnienie tu zasadniczych ustaleń teoretycznych, przyjętych w modelu S. Karolaka, które stanowiły podstawę teoretyczną bardzo

---

* Małgorzata Korytkowska, Professor Emeritus, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3887-4822>.

e-mail: mal_kor@wp.pl.

wielu już prac, wymuszają niejako specyficzne cechy składniowe analizowanego w tym artykule czasownika *rozmyślić się*, które w pewnym stopniu utrudniają ustalenie regularnej relacji między płaszczyzną semantyczną i syntaktyczną. Przekłada się to także na nietypowe konstrukcje powierzchniowe, co uwypuklają cechy bliskiego semantycznie czasownika *zrezygnować*. Zanalizowany materiał polski skonfrontowany został z cechami bułgarskiego odpowiednika czasowników polskich – *откажа се*, co pozwala na pewne konkluzje konfrontatywne.

1.1. Sięgnięcie do istniejących definicji słownikowych analizowanego czasownika może być pomocne przy konstruowaniu parafrazy jego struktury semantycznej, zwłaszcza że wykorzystany tu słownik pod redakcją M. Bańki narzuca dyscyplinę konstruowania znaczeń polegającą na rozbijaniu pojęć złożonych na prostsze i eliminowaniu z definicji synonimów i *quasi*-synonimów (Bańko 2000, s. XIX). Por. więc definicję *rozmyślić się* z tego źródła:

rozmyślić się: Jeśli ktoś rozmyślił się, to zmienił zamiar, decyzję lub opinie, które poprzednio powziął.

Definicję tę uszczegółwiają opisy w hasłach *zamiar*, *zamierzać* oraz *chcieć*:

zamiar: zamiar to coś, co zamierzamy zrobić.

zamierzać: 1. Jeśli zamierzamy coś zrobić, to chcemy to zrobić i myślimy, że to zrobimy.

chcieć: 2. jeżeli chcemy coś zrobić, to namy zamiar to zrobić.” (podkreślenie *M.K.*).

Oparte na bliskoznacznych odpowiednikach leksykalnych definicje starszych słowników również zawierają takie komponenty, jak *zmiana*, *namysł*, *zamiar*, por. np.: „**rozmyślić się:** zmienić zdanie, decyzję po namyśle, odstąpić od zamiaru” (Szymczak 1981); ‘odstąpić od dawnego zdania, zamiaru, zaniechać czego, zreflektować się’ (Skorupka 1974). Można więc na podstawie tych sformułowań wyodrębnić istotne semantyczne komponenty takie, jak *wola / chęć₁ x-a¹* i *myśl o zrobieniu czegoś (q)* – treści te wbudowane są w leksem *zamiar* (por. też Duraj-Nowosielska 2017b) – a także punkty/odcinki na osi czasu pozostające w stosunku relatywnym jako uprzedniość T_0 wobec T_1 .

Sformułowana została następująca propozycja parafrazy analitycznej czasownika *rozmyślić się*:

¹ Przyjmuje się opozycję *wola (chęć₁) : pragnienie (chęć₂)*. Leksem *wola* jako znominalizowany wariant (*chęć₁*) dopuszcza kontekst tzw. predykatów podlegających kontroli jednostki działającej, np. *chęć₁ walczyć = wola walki* oraz nieakceptowane np. **wola rozchorowania się* itp. Leksem *pragnienie* nie implikuje osiągnięcia celu, kontekstem mogą być zarówno stany niekontrolowane, jak i kontrolowane (por. Korytkowska 1990; por. też Duraj-Nowosielska 2017a).

x w czasie T_0 chciał zrobić q , i myślał, że zrobi q ; w czasie T_1 nie chciał zrobić q i nie zrobił q .

Kandydatami na pozycje argumentowe są tu x (argument przedmiotowy) oraz q (jako argument propozycjonalny), a czasownik należy do klasy $P_{x, q}$. Trzeba tu też dodać, że *rozmyślić się* w zdaniach z niewypełnioną pozycją q nie tworzy poza kontekstem zdań pełnych semantycznie, por. **Jacek rozmyślił się*.

Sformułowanym wyżej ustaleniom powinny towarzyszyć przykłady korelatu formalnego w postaci zdaniowej, struktura ta omówiona jest niżej.

2. Poniższy opis zawiera przykłady reprezentujące różne stopnie wyrażania treści pełnej semantycznie struktury zdaniowej (co oznacza wypełnienie obu pozycji argumentowych bądź też braki w tym względzie).

2.1. Typy zdań zawierających wypełnione pozycje argumentowe.

Za taką strukturę można by uznać zdania typu:

[...] *a nasz drogi gość rozmyślił się co do wizyty.*

Cechy pozycji q w tego typu zdaniach są typowe dla reprezentacji argumentów propozycjonalnych – występuje ona w formie frazy będącej efektem procesów kondensacyjnych argumentu q , głównie jako efekt nominalizacji. Jest to więc struktura o schemacie:

$V N_x, co do \wedge NV_q$, por.:

Tuż za nią dreptał starszy mężczyzna. [...] kiedy obejrzała się, [...] on zawrócił, jakby nagle rozmyślił się co do wejścia do autobusu.

... właściciel kłaczy rozmyślił się co do lekarskiej interwencji [...]

... [sprzedawca] okazał się jednak kapryśny i rozmyślił się co do ceny.

... przygotowali projekt uchwały, a potem rozmyślili się co do jej słuszności.

Analizowany materiał² nie poświadcza realizacji q w formie zdania z typowymi dla pozycji zdań intensjonalnych wykładnikami więzi typu *że, aby*, ale por. np.:

? *Rozmyślił się co do tego, aby wyjechać.*

W jednym przykładzie wystąpiła struktura zdaniowa ze składnią infinitiwu:

$V NP_x, V_q \text{ inf} \dots$, por.:

Jak zwykle trudno jest obcemu człowiekowi z chłopą coś wydostać, tak i tu trwało dobrą chwilę, nim mój Kaszub rozmyślił się zasłyszana od ludzi powieść opowiedzieć.

² W analizie wykorzystane były oprócz słowników dane z przeglądarki PELCRA, a także wpisy internetowe (por. niżej Źródła).

Szczególną cechą omawianego czasownika jest jednak to, że przykłady z wypełnioną pozycją q są niezwykle rzadkie. Przykłady wyżej zacytowane są efektem przeszukania całego zbioru wyszukiwarki PELCRA (ponad 1,5 miliona wyrazów) i są to jedynie 4 przykłady, wszystkie datowane po 2000 roku (nie można jednak na tej podstawie stwierdzić, że struktury takie obecnie się szerzą).

Interpretacja tego typu przykładów może się wiązać z pewnymi wątpliwościami. Warto odnotować, że w strukturze semantycznej zdań z *rozmyślić się* obecna jest negacja realizacji zamierzonej czynności q , wydaje się jednak, że nie zawsze negacja taka jest jednoznacznie implikowana. Tak więc na przykład ze zdania *Adam rozmyślił się co do wycieczki* nie musi wynikać *Adam nie pojedzie na wycieczkę*. W takich wypadkach fraza *co do*^{NP_q} może być sygnałem jedynie pewnego tematu, a negacja dotyczy elementu, który wynika z kontekstu/wiedzy rozmówcy itp. Świadczyłaby o tym reakcja odbiorcy typu:

- *Andrzej rozmyślił się co do wycieczki.*
- *Ale o co chodzi? Andrzej nie chce jechać?*

i możliwa odpowiedź:

- *Jedzie. Ale nie chce lecieć samolotem, woli samochód.*

Niestety, analizowany materiał nie pozwala na szerszą analizę i jednoznaczną ocenę funkcji wykładnika więzi *co do*^{NP_q}. Warto jednak wskazać, że bliski omawianym zdaniom może być poświadczony w jednym przykładzie typ:

- V NP_x, w sprawie^{NV_q}, por.:
Bracia rozmyślili się w sprawie kupna domu.

Na podstawie zebranego materiału trudno więc o bardziej szczegółową charakterystykę potencjalnych typów zdań, realizujących pozycję q – czy to w formie zdaniowej, czy też w formie znominalizowanego argumentu propozycjonalnego q . Opierając się jednak na intuicji własnej oraz na przeprowadzonej sondzie wśród *native speakerów*, można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że omówione wyżej typy zdań nie są w języku swobodnie, spontanicznie realizowane. Interesujące jest więc to, że w przypadku czasownika *rozmyślić się* można postawić tezę o występowaniu trudności w realizacji pozycji argumentu propozycjonalnego (obligatoryjnego semantycznie).

2.2. Typy struktur niezawierających wypełnionej pozycji argumentowej q .

W badanym materiale czasownik *rozmyślić się* występuje z reguły w strukturach semantycznie niepełnych, w których obligatoryjna semantycznie pozycja q zostaje niewyrażona. Pomijając tu ewentualny brak wypełnienia pozycji q w zda-

niach ogólnych (por. typ? *Oni nieustannie się rozmyślają*), to „zero” syntaktyczne na miejscu q ma funkcję anaforyczną (w zapisie symbolicznym: $V N_x, 0_q$), jest ona *ex definitione* obligatoryjna semantycznie jako pozycja argumentowa i wymaga wystąpienia uzupełniającego kontekstu. Można tu dodać, że nie odnotowano przykładów z anaforą w postaci zaimka, typu:

? *Chciał wyjechać następnego dnia, ale rozmyślił się co do tego.*

2.2.1. Typy kontekstów struktur niepełnych semantycznie.

2.2.1.1. Konteksty jawnie wyrażają komponenty struktury semantycznej predykatu.

Poza wyrażeniem woli x -a w postaci werbalnej *chcieć*, *zamierzać*, także np. *planować* w kontekście mogą występować leksemy typu *zamiar* lub *plan* w predykatywnych wyrażeniach analitycznych, np. *mieć zamiar/plan*. Leksem *zamiar*, jak wskazano wyżej (1.1.), kumuluje obie istotne cechy semantyczne dla omawianej tu struktury semantycznej *rozmyślić się*, a więc zarówno *wolę* jak mentalny stan *postanowienia/decyzji* wykonania jakiejś czynności (q). Obecne bywają także formy z *mieć* + V_{inf} . Zważywszy wieloznaczność form typu *mieć* + V_{inf} , można je interpretować jako wskazujące na prawdopodobieństwo realizacji q lub też zamiar/powinność realizacji q , por. np.:

*W październiku miał przyjechać kupiec ze Szwecji. Niestety, rozmyślił się.
Antek miał zamiar uciec za granicę, ale rozmyślił się.*

Zwraca uwagę fakt, że takie konteksty (z reguły w prepozycji względem zdania z predykatem *rozmyślić się*), często występują w rozbudowanej strukturze poli-predykatywnej zdania złożonego współrzędnie i są to zdania adwersatywne zawierające zdanie składowe wprowadzane przez spójniki *ale*, *lecz*, *jednak* z predykatem *rozmyślić się*, por.:

*Początkowo miałem zamiar podejść do niej na ulicy i wytłumaczyć, o co chodzi, ale rozmyśliłem się.
Zapragnął rzucić u jej stóp całą swoją sztukę [...], ale nagle rozmyślił się.
Chciał powiedzieć, że za trzy dni wyjedzie z Ostrowca, jednak rozmyślił się w ostatnim momencie.
Chciał go [gimnazjalny płaszcz] odrzucić, ale jednak rozmyślił się.*

Model ten może być modyfikowany poprzez różne układy zdań składowych. Jest to np. rozbudowanie struktury syntaktycznej kontekstu i w efekcie tego zdanie realizujące segment typu *chcieć/mieć zamiar* + V_{inf} zajmuje pozycję podrzędną zdania relatywnego, por. np.:

Polek widział, że nieznanemu drgnęły usta, jakby chciał jeszcze coś powiedzieć, lecz widocznie rozmyślił się.

Rijen przez moment wyglądał tak, jakby chciał powiedzieć, że Promień ma sobie wsadzić swoją łaskę w tradycyjne miejsce, a l e najwidoczniej przelknął zniewagę i rozmyślił się.

Rybak spojrział spode lba, jakby miał zamiar splunąć Fenowi pod nogi, rozmyślił się jednak...

Por. też np.:

Przerwał nagle pisanie, chcąc ostatnie zdanie przekreślić. Rozmyślił się jednak.

2.2.1.2. Konteksty zawierają elementy implikujące treść q .

2.2.1.2.1. Implikacje treści predykatywnej, zawartej w q , również z reguły występują w prepozycji wobec struktury zawierającej formy *rozmyślić się*.

Kontekst może nie zawierać eksplicytnie wyrażonego komponentu predyktywnego struktury semantycznej q , ale może je implikować. Wyczerpujący opis tych procesów wymagałby o wiele bardziej licznego zbioru takich zdań, dlatego też można tu tylko przytoczyć udokumentowane w materiale przykłady implikacji:

a) w kontekście sygnalizowane są fakty (/symptomy), które są nieodłącznie związane z czynnością, która była zamierzona przez x -a (x *chciał*[∧]V), por. np.:

Piekmuth ode Herselbrucker otworzył usta, ale błysk za oknem sprawił, że rozmyślił się. [por. *chciał / miał zamiar coś powiedzieć*]

Pan Pieślak wyszedł wreszcie ze sklepu, odprowadzany przez gestykulującego żywo baptystę. Siadł już z powrotem na rower, lecz rozmyślił się [por. *chciał / miał zamiar pojechać na rowerze*].

Sięgnął po kluczyki i rozmyślił się. Nie. Wybierze się tam jutro. [por. *chciał / miał zamiar zapalić silnik*].

b) implikacja o zamiarze/chęci wykonania jakiejś czynności przez x -a wynika z opisu okoliczności, w których wykonanie tej czynności jest utrudnione/nieosiągalne i x jej nie wykonał, por. np.:

W Stylowej zawsze siadałem przy oknie, więc nie miałbym szans zauważyć etykiety na butelce „Jacka Daniela”. Może dostrzegłbym wiszący w rogu przykurzony neon reklamowy znanego browaru. Ale naprawdę niełatwo go zobaczyć, jeśli nie jest włączony. A ja tym bardziej nie mogłem go widzieć, bo nie wszedłem do środka, chociaż do odjazdu pociągu miałem ponad godzinę. Rozmyśliłem się, kiedy spojrzałem na dwie kobiety wchodzące do pustej kawiarni. [por. *chciał zobaczyć neon reklamowy i w tym celu wejść do środka*].

Pan Karol darzył mnie sympatią [...], więc z radością powitał fakt, że będziemy towarzyszami podróży w nieznanne. Kiedy jednak rozległ się odgłos zapuszczanych

silników i kolumna za moment miała ruszyć, jakiś nagły wewnętrzny „imperatyw kategoriyczny” sprawił, że ze słowami „Rozmyśliłem się, do widzenia, panie Karolu” [...] wyskoczyłem z autokaru. [szerszy kontekst implikuje zamiar podróży narratora, od którego on odstępuje].

2.2.1.2.2. Implikacje treści z q mogą być sytuowane w predykcji dodanej – w zdaniu przyłączonym w pozycji po zdaniu z predykatem *rozmyślić się*. Z reguły w takich zdaniach występuje negacja w orzeczeniu. Por.:

*Bruszczak otwierał usta, rozmyślił się jednak i nie powiedział słowa.
– Co się stało? – myślała [podczas uroczystości ślubnej pan młody został odwołany] i nie śmiała zapytać, lecz serce w niej upadło. Może Bogumił rozmyślił się i nie chce z nią brać ślubu.*

Spójnik *i* w takich wypadkach przyłącza zdanie wynikowe, które wyraża w postaci zanegowanej zamierzoną czynność, do której nie doszło. Przeciwnieństwem semantycznym (ale tożsamym formalnie ze zdaniem wynikowym) są zdania łączne, przyłączane również za pomocą spójnika *i*, które nie wyrażają zamierzonych przez x -a czynności – *i* nie może być wówczas substytuowane przez typowy dla zdań wynikowych spójnik *więc*, nie występuje też wówczas negacja, por. np.:

*W szkole średniej składał na rower – czeską eskę. Ale rozmyślił się i kupił mamie lucznika, maszynę do szycia.
Siadł już z powrotem na rower, lecz rozmyślił się i okraczając swoją wierną maszynę dyskutował ...*

Dlatego też zdania łączne mogą tylko poszerzać wyżej omówione konteksty wyrażające bądź implikujące treść q , odnoszą się do kolejnej, podjętej lub kontynuowanej przez x -a czynności, por.:

*[spojrzał] spode lba, jakby miał zamiar splunąć Fenowi pod nogi, rozmyślił się jednak i tylko pociągnął nosem.
Helselbrucker otworzył usta, ale błysk za oknem sprawił, że rozmyślił się i powrócił do oczyszczania bujnej brody z resztek jedzenia.*

3. Szczególne właściwości czasownika *rozmyślić się*, jeśli chodzi o realizację cech struktury semantycznej w tworzonych zdaniach, skłania do porównania z inną bliską semantycznie jednostką. Dobrym kandydatem do takich porównań wydaje się czasownik *zrezygnować*, ale bliższa analiza przykładów i definicji w źródłach słownikowych nasuwa jednak przypuszczenie, że czasownik ten posiada odmianki znaczeniowe.

3.1. Sięgnięcie do definicji słownikowych ukazuje, że przyjmuje się tu różne rozwiązania. I tak, słownik pod redakcją M. Bańki (Bańko 2000) proponuje jednolitą definicję, por.:

zrezygnować: Jeśli zrezygnowaliśmy z czegoś, to dobrowolnie pozbawiliśmy się tego lub przestaliśmy starać się o to. Por. np. *Trzymał w ręku arkusik papieru, zrezygnował jednak z czytania rzecz improwizacji.*

W słowniku (Szymczak 1981) ekwiwalenty czasownikowe podane są równorzędnie (oddzielone są przecinkami):

zrezygnować: ‘zrzec się czegoś dobrowolnie, odstąpić od czegoś, zaniechać jakiegoś działania’ – *Zrezygnować z jakiejś przyjemności, z wycieczki. Zrezygnował z zajmowanego stanowiska. Nie rezygnował ze swoich zamierzeń.*

W słowniku (Skorupka 1974) odpowiedniki podane są w sposób sugerujący odmianki semantyczne tej jednostki (obok przecinków rozdzielenie średnikiem), por.

zrezygnować: ‘zrzec się czego dobrowolnie, odstąpić od czego, zaniechać czego; ustąpić’ *Z zamiaru. Z ze stanowiska.*

Nie jest celem tego artykułu opracowanie przykładowego hasła, w którym wyodrębnione zostałyby wszystkie potencjalne odmianki semantyczne tego czasownika. Warto przy tym zaznaczyć, że ten problem leksykologiczny wymaga wyboru modelu teoretycznego dotyczącego kryteriów opracowania zjawisk polisemii i poświęconej temu problemowi szerszej analizy. Stąd poprzestano tu na stwierdzeniu, że część przykładów (zwłaszcza dotyczy to wyrażanego przerwania, zaniechania czynności, zrzeczenia się czegoś) nie spełnia parafrazy przyjętej dla *rozmyślić się* i dotyczy to braku implikowanego przez ten czasownik komponentu *woli* (*zamiaru*), który to stan jest uprzedni względem zaistniałego stanu/zdarzenia, które zostaje przerwane. Sygnalizowane jest w tych wypadkach tylko przerwanie pewnego stanu / zaprzestanie jakiejś czynności przez x. Por. przykłady takich użyć:

On szybko zrezygnował ze znajomości ze mną. // Sekretarz poselstwa przy Kwirynale demonstracyjnie zrezygnował ze służby. // Piłsudski zrezygnował z dalszej walki o stałe miejsce w Radzie dla Polski. // i choć partnerzy namawiali go na jeszcze jednego robra, zrezygnował z dalszej gry...

Por. też: *zrezygnować z funkcji / urzędu / prezesury / stanowiska* itp.

Podobne zdania z *rozmyślić się* (bardzo rzadkie) wydają się wadliwe semantycznie, por. wątpliwe:

? *Pracuje tam od pięciu lat, właśnie rozmyślił się.*

vs. w pełni akceptowalne:

Pracuje tam od pięciu lat, właśnie zrezygnował.

W poszukiwaniu zdań z predykatem *zrezygnować*, które mogłyby być najbliższe zdaniom z *rozmyślić się*, trzeba się skupić na takich, w których *q* jest odniesione do przyszłości / potencjalne (na przykład jest wyrażony zamiar realizacji *q*), a czasownik otwiera, analogicznie do *rozmyślić się*, pozycje dla *x* i *q*, por.:

Bonnet zrezygnował z zamiaru podpisania protokołu. / Syn zrezygnował z planów wyjazdu w lipcu nad morze.

Jak wynika z zacytowanych wyżej przykładów, czasownik *zrezygnować* swobodnie realizuje swoją rekcję w strukturach:

$V N_x, z^{\wedge}tego, aby V_q \dots$

oraz najczęściej z *q* w postaci frazy, która jest wynikiem nominalizacji argumentu *q*, a więc:

$V N_x, z^{\wedge}NV_q.$

Brakowi wypełnienia pozycji *q* musi towarzyszyć kontekst. Przykłady takich użyć oraz kontekstów tych zdań są interesujące, ponieważ powielają schemat omówionych wyżej zdań z *rozmyślić się*, mogą też zawierać elementy implikujące czynności zawarte w *q*, por.:

... chciał o wiele rzeczy zapytać, ale Francuzol oczy miał tak zamglone, że zrezygnował.

Tamten dobijał się przez dłuższą chwilę, napierał na drzwi, ale w końcu zrezygnował.

... bo raptem otworzył usta, zamierzał chyba przeprosić, lecz zrezygnował.

... jęknął i chciał się przeżegnać, ale zrezygnował czemuś...

Pułkownik chciał coś powiedzieć, może wydać inny rozkaz, ale zrezygnował.

Chciał powołać się na swoje szczególne pełnomocnictwa, ale zrezygnował.

Opócz *chcieć* możliwe są inne verba wyrażające zamiar, jak np. *zamierzać*, *przymierzać się*, *spróbować*, por.:

Przymierzał się także do wykonania gwiazdy na rękach, ale zrezygnował. Freixenet, stękając, spróbował usiąść, ale zrezygnował.

Możliwe jest wystąpienie zaimka anaforycznego (co niewątpliwie związane jest z regularną rekcją z *tego*, $aby^{\wedge}V_q / z^{\wedge}NP_q$), por. np.:

Chciał jej uświadomić grozę sytuacji, ale zrezygnował z tego.

Tak więc, biorąc pod uwagę przytoczony materiał, można mówić o przecinaniu się zbiorów zdań z obydwoma jednostkami. W części wspólnej obie stanowią wzajemne substytuty.

4. Interesująco przedstawia się także porównanie analizowanych wyżej zdań polskich z odpowiednikami w języku bułgarskim.

4.1. Bułgarski ma w swoim zasobie tylko jeden czasownik *откажа се*, który może tworzyć zdania o cechach analogicznych do pol. *rozmyślić się / zrezygnować*. Właściwości dystrybucyjne i składniowe *откажа се* są analogiczne do tych, które charakteryzują pol. *zrezygnować*. Argument *q* jest sytuowany w pozycji zdania intensjonalnego ($da^{\wedge}V$), często w postaci znominalizowanej (NV_q), dopełnieniowej, a więc w strukturach zdaniowych

$V N_k$, (*от това*) $da^{\wedge}V_q / om^{\wedge}NV_q$.

Tak jak w wypadku pol. *zrezygnować*, rekcja występuje regularnie i bez ograniczeń. Por.:

Той се отказа от намерението си [и реши, че е бесполезно да се скита и тласка повече из върволяка в централните улици].

Тоя ден Еньо не пи и се отказа да купи една нива.

[*Умората ми е толкова голяма, че*] *се отказах да разбивам вратата на заключената баня.*

Wielotomowy *Речник на българския език* wyodrębnia 5 odmianek znaczeniowych w haśle *отказвам се / откажа се*:

1. Не искам, не желая да имам, да притежавам нещо. ('nie chcieć mieć'), por.: *Еньо ще се откаже от всичката своч земя...*
2. Променям, отменям намеренията си, желанието си да върша нещо ('rozmyślać się / rozmyślić się') // *zrezygnować*'), por. *Поиска, а-а, да замахне и да ме удари, но се отказа.*

3. Заявявам несъгласието си, не се съгласявам, не приемам да изпълня нещо ('sprzeciwiać się / sprzeciwić się, odmawiać / odmówić'), por.: *Ако някой от членовете на тайната полиция се откаже да извърши по заповедта на комитета някое си наказание, ще се накаже със смърт.*
4. Преставам да смятам някого за близък, роднина или приятел, за своя съдейник и под.; отричам се ('wyrzec się kogoś'), por.: *..... като се откажем от досегашните си съюзници. / Той мислеше, че тя има пари. И когато разбра истината – отказа се от нея.*
5. Преставам да споделям някакви идеи, да следвам установени норми, представи и под. ('wyrzekać się / wyrzec się swoich przekonań'), por.: *[Той] Отказа се от светата наша църква! Продаде душата си на дявола!*

4.2. Wśród wyróżnionych odmianek semantycznych zwraca uwagę znaczenie 2., bliskie polskiemu *rozmyślić się* oraz substytuującemu go *zrezygnować* w zanalizowanych wyżej kontekstach. Można więc na podstawie analizy przypuszczać, że wybór leksemu w odpowiednikach polskich zdań bułgarskich z *откажа* podyktowany jest cechami składniowymi: w przypadku rozbudowanych kontekstów polipredykatywnych typu *x chciał ..., ale...* oba czasowniki są możliwe.; w przypadkach, kiedy występują w tekście bułgarskim realizacje *q* przez syntagmy – efekty nominalizacji *q* (om^{NV}_q), w tekście polskim wystąpi *zrezygnować*. Wybór *rozmyślić się* wiązałby się w takich wypadkach ze znaczną ingerencją w kształt narracji, poszerzenia kontekstu oraz zmian składniowych, por.:

bułg. *Той се откажа да разбива вратата на заключената баня.*

pol. *Chciał rozbić zamknięte drzwi łazienki, ale zrezygnował / rozmyślił się.* oraz:
Zrezygnował z rozbicia drzwi zamkniętej łazienki.

bułg. *Поиска да замахне и да ме удари, но се откажа.*

pol. *Chciał się zamachnąć i mnie uderzyć, ale zrezygnował / rozmyślił się.*

5. Z powyższej analizy wynikają pewne wnioski ogólniejsze, dotyczące realizacji predykatu, a także konfrontatywne.

Czasownik *rozmyślić się* charakteryzuje bardzo rzadka cecha – trudność w realizacji jednej z pozycji argumentowych. Nie można w tym wypadku uznać, że występuje tu zupełny brak możliwości wyrażania *q* w strukturze zdania. Byłaby to cecha niejako sprzeczna z przyjętym modelem teoretycznym, ponieważ strukturę syntaktyczną zdania i jego człony przyjmuje się w nim za korelat struktury semantycznej, a człon *q* jest semantycznie obligatoryjny. Dane świadczą jednak o niezwykle rzadkiej jego realizacji w pozycji argumentowej, co więcej, interpretacja tych realizacji może być utrudniona. Na zjawisko blokowania pozycji argumentowej zwracano już uwagę w odniesieniu do predykatów I rzędu. Dotyczy to np. czasownika *chybić* (por. Apresjan 1974 – za: Karolak 1984: 55), który nie otwiera w strukturze zdania pozycji dla obiektu – celu strzału, pozycje dla

argumentu przedmiotowego *y* mogą być też morfologicznie blokowane w przypadku czasowników zwrotnych, por. np. zdania z pol. *nieść się* ('o kurze – niesie jajka'), *czesać się* ('czesać włosy'), czy też np. z bułg. *запетна се* ('podwinąć rękawy'), por. np. (Korytkowska 1994). S. Karolak odnotowuje tego typu przypadki, ale uważa je za marginalne i nie zaburzające w istotnym stopniu stosowanego modelu opisu. Przypadek *rozmyślić się*, jako niewątpliwie wyjątkowy w klasie predykatów II rzędu³, ukazuje, że opis jednostek o takiej charakterystyce wymaga (na przykład w opisie słownika semantyczno-syntaktycznego), komentarza, głównie dotyczącego realizacji treści argumentu *q*, zawierającego zwłaszcza uwagi o cechach kontekstów.

Szczegółowa analiza możliwości realizacji powierzchniowej struktury semantycznej *verbum* w języku A wydaje się szczególnie ważna w przypadku poszukiwania jego ekwiwalentów w języku B. Może ona prowadzić nie tylko do sformułowania uwag przydatnych na przykład w tłumaczeniach, ale także może ukazywać mechanizmy, które sterują wyborem ekwiwalentnych jednostek.

Źródła

- Bańko M., (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, wyd. 2, Warszawa: PWN.
 PELCRA: Wyszukiwarka korpusowa PELCRA dla danych Narodowego Korpusu Języka Polskiego [<http://www.nkjp.uni.lodz.pl> ; dostęp 12.05.21].
 Szymczak M., (red.), 1981, *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa: PWN.
 Skorupka 1974 = Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z., (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa
Речник на българския език, 2015, т. 15, София: Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов".

Literatura

- Апресян Ю.Д., 1974, *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*, Москва: Наука.
 Bogusławski A., 1974, *Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to Polish verbs*, [w:] *O predykcji*, red. A. Orzechowska, R. Laskowski, Wrocław: Ossolineum, s. 39–57.
 Duraj-Nowosielska I., 2017a, *Konteksty uwydatniające konflikty woli a walencja*

³ Świadczą o tym obserwacje cech licznych czasowników – predykatów II rzędu, w tym semantyczno-syntaktyczna analiza dużych zbiorów jednostek klasy *verba sentiendi* i *verba cogitandi* – por. *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich...*, 2019.

- czasownika *chcieć*, „Prace Filologiczne”, t. 70, s. 171–192.
- Duraj-Nowosielska I., 2017b, *Charakterystyka semantyczna wyrażen ktoś zamierza coś zrobić/robić i ktoś ma zamiar coś zrobić/robić*, „Prace Filologiczne”, t. 70, s. 193–207.
- Karolak S., 1984, *Składnia wyrażen predykatywnych*. [w:] Topolińska Z., (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Warszawa: PWN, s. 11–211.
- Korytkowska M., 1990, *Z problematyki składni konfrontatywnej – na przykładzie bułgarskich i polskich zdań bezpodmiotowych*, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Korytkowska M., 1994, *Modèle de la structure sémantique de la phrase dans une approche contrastive*, “Révue des études slaves”, vol. 66, no. 3, pp. 557–565.
- Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich* 2019 = Kikiewicz A., Korytkowska M., Mazurkiewicz-Sułkowska J., Zatorska A., *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi)*, cz. I–II; red. M. Korytkowska, Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk Fundacja Sławistyczna. [<https://hdl.handle.net/20.500.12528/1087> ; dostęp 21.05.21].

Sources of examples

- Bańko M., (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, wyd. 2, Warszawa: PWN.
- PELCRA: Wyszukiwarka korpusowa PELCRA dla danych Narodowego Korpusu Języka Polskiego [<http://www.nkjp.uni.lodz.pl> ; dostęp 12.05.21].
- Szymczak M., (red.), 1981, *Słownik języka polskiego*, vol. 3, Warszawa: PWN.
- Skorupka 1974 = Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z., (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Rechnik na balgarskia ezik*, 2015, vol. 15, Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov”.

References

- Apresyan Yu.D., 1974, *Leksicheskaya semantika. Sinonimicheskiye sredstva yazyka*, Moskva: Nauka.
- Bogusławski A., 1974, *Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to Polish verbs*, [w:] *O predykcji*, red. A. Orzechowska, R. Laskowski, Wrocław: Ossolineum, pp. 39–57.
- Duraj-Nowosielska I., 2017a, *Konteksty uwydatniające konflikty woli a walencja czasownika chcieć*, „Prace Filologiczne”, vol. 70, pp. 171–192.
- Duraj-Nowosielska I., 2017b, *Charakterystyka semantyczna wyrażen ktoś zamierza coś zrobić/robić i ktoś ma zamiar coś zrobić/robić*, „Prace Filologiczne”, vol. 70, pp. 193–207.
- Karolak S., 1984, *Składnia wyrażen predykatywnych*. [w:] Topolińska Z., (red.),

- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa: PWN, pp. 11–211.
- Korytkowska M., 1990, *Z problematyki składni konfrontatywnej – na przykładzie bułgarskich i polskich zdań bezpodmiotowych*, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Korytkowska M., 1994, *Modèle de la structure sémantique de la phrase dans une approche contrastive*, “*Révue des études slaves*”, vol. 66, no. 3, pp. 557–565.
- Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich* 2019 = Kikiewicz A., Korytkowska M., Mazurkiewicz-Sułkowska J., Zatorska A., *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi)*, cz. I–II; red. M. Korytkowska, Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk Fundacja Sławistyczna. [<https://hdl.handle.net/20.500.12528/1087>; dostęp 21.05.2021].

Summary

One special case of the predicate semantic structure realisation: Polish *rozmyślić się* (vs. Polish *zrezygnować*, Bulgarian *откажа се*)

The article focuses on the relationship between predicate-argument (semantic) structure of verbs and their syntactic properties. This investigation concentrates on the semantic structure of the Polish verb *rozmyślić się* (‘to change one’s mind’) as a predicate of higher order (P_x, q) and its syntactic characteristic. The analysis demonstrates that the content of the propositional argument q is expressed mainly in the context of the sentence and this fact makes the verb *rozmyślić się* an exceptional unit of the higher order predicate set. The verb *rozmyślić się* is compared with the Polish and Bulgarian possible equivalents: *zrezygnować* and *откажа се*.

Keywords: semantic, syntax, predicate-argument structure, context of the sentence, Polish ~ Bulgarian contrast.